

עבירה, לא מברך. (35)

שנינו במשנה: ואין מברכין על הנר עד נג-ב שיאותו לאורו.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח, אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים, כי בטבריא היו מגמרים את הבגדים בערב שבת, כדי שיריחו טוב בשבת, ואילו בצפורי עשו כן במוצאי שבת, כדי להתנחם על נטילת הנשמה היתירה. (36)

אמר רב יהודה אמר רב: לא התכוון התנא באומרו ש"יאותו", שצריך שיאותו [יהנו ממנו] ממש, והיינו רק שלא יברך אלא כעומד סמוך לנר, אלא כל אור שראוי ליהנות ממנו, והיינו שאילו רוצה עומד בקרוב ומשתמש לאורה, ואז מברך עליו כל עוד הוא רואהו, ואפילו אם עומד בריחוק מקום.

וכן אמר רב אשי, בריחוק מקום שנינו.

מיתבי: היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס [בתוך עששית אטומה] (38) ואינו משתמש

תנו רבנן: היה מהלך בשוק של עובדי כוכבים, אם נתרצה להריח, הרי זה חוטא, כי נהנה מעבודה זרה ברצון. (37)

היו צריכים לגמר בגדיהם בעש"ק להמתיק את האויר, אך צפורי יושבת בהר, ואין צורך לבשם את אוירה, ודי לגמרם במוצש"ק כדי שישמר ריחם לשבת הבאה.

וראה מג"א [ש] שלמד מאנשי ציפורי שיש לקפל את הטלית מיד בצאת השבת, והבין שאנשי ציפורי היו מגמרים את בגדיהם לשבת הבאה מיד עם צאת השבת, ולא המתינו למחר או לעש"ק.

37. הרמב"ן [ע"ז יג א] כתב שאם לא התרצה, אע"פ שהוא מריח אינו נחשב חוטא, ואינו חייב לאטום אפו כדי שלא יכנס בו הריח, וביאר הש"ך [יו"ד קמב לד] שאינו נחשב פסיק רישא, ובחכמת אדם [עכו"ם פז טז] כתב שכוונתו כי באופן שאוטם אפו אין פסיק רישא שיריח, אך אם אינו אוטם, אפילו כשאינו מתכוון להריח אסור, וראה חפץ חיים [לה"ר ו יד].

38. רש"י [ד"ה בפנס] ביאר "בעששית", ומקורו מירושלמי [ה"ו] ותמה הרשב"א שהרי בעששית הוא רואה את השלהבת וגם יכול להשתמש לאורה, ולכן ביאר שהוא כלי בעל מחיצות ברזל

35. הרמב"ם [ברכות ט ב] כתב שאם הריח מעורב משל היתר ומשל איסור, הולכים אחר הרוב, וסבר שהנידון בתערובת ריחות של איסור ושל היתר. ובמעשה רוקח כתב כי רק בתערובת ריח של מתים או של בית הכסא הולכים אחר הרוב, אך בתערובת של ע"ז אינו מברך כי ע"ז אינה בטלה ברוב, ובבה"ל [ריז ד"ה נתערב] כתב כי אף שכאן הלכו אחר רוב ישראל, היינו משום שתולין שהריח בא רק מהם, ולא התערב בהם ריח של ע"ז כלל

והגר"א [ריז ח] נקט שאין חילוק, ובכל ריח של איסור הולכים אחר הרוב [והיינו רק כשהבשמים עומדים בפני עצמם והריח מעורב, אך אם הבשמים עצמם התערבו, הריח העולה מהם אסור, כי עצם תקרובת ע"ז ודאי לא בטלה].

36. ע"פ רבינו יונה [וביאר שעל כך אמרו בשבת קיח ב] "יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא ועם מוציאי שבת בצפורי", אך רש"י שם פירש שהכוונה היא לתוספת שבת מחמת הפרשי הגובה].

והיעב"ץ ביאר שטבריה היא בעמק, ולכן

בנר לאור אלא לחימום, (39) או שראה שלחבת ולא נשתמש לאורה, או נשתמש לאורה ולא ראה שלחבת, אינו מברך עד שיראה שלחבת וישתמש לאורה.

ומבאר הגמרא את הקושיא: בשלמא "משתמש לאורה ולא ראה שלחבת" משכחת לה באופן דקיימא השלחבת בקרן זוית. אלא, "ראה שלחבת ולא נשתמש לאורה" היכי משכחת לה? — לאו, דמרחקא, ולפיכך אף שרואה אותה אינו יכול להשתמש בה, ונמצא שאינו מברך בריחוק מקום.

מתרצת הגמרא: לא, אין כוונת הברייתא שאינו משתמש בשלחבת מפני ריחוקה, אלא משום שאינה מאירה במקומה, כגון דעמיא ואזלא.

תנו רבנן: גחלים לוחשות העומדות כדי להאיר (40) מברכין עליהן, כי הן נחשבות כשלחבות, אך גחלים אוממות אין מברכין עליהן, כי אין בהם שלחבת מאירה.

מבאר הגמרא: היכי דמי "לוחשות"? —

אמר רב חסדא: כל שאילו מכנים לתוכן קיכס ודילקת מאיליה, ובכך הן נחשבות כשלחבות.

איבעיא להו: איך ראוי לומר: "אוממות" או "עוממות"?

תא שמע מהא דאמר רב חסדא בר אבדימי: כתיב [יחזקאל לא ח] "ארזים לא עממהו [לא הכהו את תארו, כי הוא הנעלה ביותר] כגן אלהים".

ורבא אמר: אין מברכין על הנר אלא העומדים סמוך לנו, כי צריך שיאותרו ממש לאורו.

ומבררת הגמרא: וכמה צריך להיות סמוך לו כדי שיתחייב לברך על ההנאה ממנו?

אמר עולא: כדי שיכיר לאורו בין איסר לפונדיון.

חזקיה אמר: כדי שיכיר לאורו בין מלזומא [מדת משקל (41)] של טבריא למלזומא של צפורי. (42)

הודלק להסק מברכין עליו.

41. כך פירש רש"י, ורבינו יונה כתב שהוא סוג מטבע שנהג בטבריא וצפורי, והיו דומים זה לזה יותר מאשר איסר לפונדיון.

42. בעל המאור נקט שלדברי רבא צריך שישתמשו בפועל לאור הנר, והשיגו הראב"ד שהרי בברייתא של גחלים לוחשות מכואר שדי בכך שהם ראויות להביא אור, [ולכן מברך גם לפני ההנאה, ואילו לבעה"מ הברכה רק אחר שנהנה], ומחלוקת רב ורבא היא אם צריך לעמוד במקום שהאור יכול להנותו, או די בכך שרואה את האור, ובמקום האור יש בו כדי להנות.

שאינן רואים דרכו את השלחבת. ובמג"א [רצ"ח] ביאר שכוונת הירושלמי כי בפנס אינו מברך כלל, ובעששית אם עומד מקרוב, ורואה אותה ומשתמש בה, יכול לברך, ובבה"ל [ד"ה א] כתב שצריך להוציאה מהעששית כדי שיהא האור גלוי כברייתו, ובספר מאורי אש [ה א] העיר שאם יוציאה לא תהיה עומדת להאיר, וראה שש"כ [סא הערות קא קב] לגבי חציצת המשקפיים.

39. ע"פ ריטב"א.

40. ע"פ ריטב"א. אך בשם הראב"ד כתב שמברכין על כל אור שלא הודלק לכבוד, אף אם

אחריו(44).

אמר רבי זירא: מריש הוה מהדרנא אחר נר במוצאי שבת כדי לברך עליו, כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב — אנא נמי לא מהדרנא, אלא, אי מקלע לי ממילא, מברכינא.

שנינו במשנה: מי שאכל ושכח ולא בירך ברכת המזון, והלך ממקום סעודתו, בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים: כיון שכבר הלך, בדיעבד, אם ירצה יברך במקום שנזכר.(45)

אמר רב זביר ואיתימא רב דימי בר אבא:

רב יהודה היה מברך אדבי [על האור שבבית אדם הנקרא] אדא דיילא, אף שהיה גר רחוק ממנו, וכשיטתו שדי בכך שהאור ראוי להשתמש בו במקומו.

רבא מברך אדבי [על האור שבבית אדם הנקרא] גוריא, שהיה גר סמוך לביתו, וכשיטתו שמברך רק על אור שיכול להשתמש בו, (43) בר המא אביי מברך אדבי בר אבוה.

אמר רב יהודה אמר רב: אין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצות, כי אין הברכה על הנר נחשבת כברכת המצות, ואם אין לו נר במוצאי שבת אינו צריך לחפש

שבמוצאי יו"כ צריך לחזור אחר נר, כי אז הוא כברכת הבדלה, שמברך על שהיה אסור ביו"כ ומותר בכל יום] וכתב החזו"א [לה ז] שאם יש לו בשמים או נר חייב ליהנות מהן ולברך עליהם. ובהערות הרד"ל לפרקי דרבי אליעזר הוכיח מכאן שלדעת הבבלי אף אם אין לו נר אינו מברך על ראית צפרניו לאור הכוכבים, שאילו כן הרי אינו צריך לחזור משום שהכוכבים מצויים לרוב.

45. תוס' בפסחים [קא ב ד"ה אלא] הביאו שתי שיטות אם נחלקו בכל דבר שטעון ברכה לאחריו מה"ת, או דוקא בפת שחייב בבהמ"ז, אך בשאר דברים לכו"ע מברך במקומו. והרי"ף שם נקט שב"ש החמירו רק בפת ובמיני דייסא, אך לא ביין ומיני פירות.

ולגבי מי ששכח הזכרה וצריך לברך שוב, אם חייב לחזור לברך במקומו או שמברך במקום שנזכר, מסתבר שתלוי אם נחשב כלא בירך, או שחוזר רק כדי לקיים חיובו בהזכרה, וכמבואר לעיל.

וכתב רבינו יונה שכיון שהלכה כרבא, נהגו להסתכל בצפרני הידים, להראות שיכול ליהנות מהנר, [שהרי אם מכיר בין בשר לצפרן, ודאי יכול] להכיר בין מטבע למטבע. ומה שמסתכל בצפנים דוקא, הוא מפני שהם גדלים והגידול הוא סימן טוב בתחילת השבוע. ובמשנה ברורה [רצו לא] כתב "ומסתכל בצפרנים ואומר בורא מאורי האש", אך באגרות משה [או"ח ח"ה ט] נקט שקודם מברך ואח"כ מסתכל, והביא מהגר"א וסידור יעב"ץ כי אף שאינה ברכת הנהנין, מכל מקום, הברכה היא על ההנאה.

43. כך פירש רש"י, אך בעל המאור פירש ששלשת אמוראים אלו נחלקו על רבא וברכו בריחוק מקום [וגרס "רבה מברך אדבי גוריא"].

44. הרא"ש ביאר שאילו היה ברכת המצות היה חייב בברכה כל פעם שנהנה מהאור, ובהכרח שאינה אלא ברכה שנתקנה לזכר בריאת האור, והוסיף, שכל שכן שאינו צריך לחזור אחר בשמים, שהרי לא נתקנו אלא כדי להשיב נפשו, וברכתם היא על ההנאה. [והרשב"א הוסיף

מחלוקת בית הלל ובית שמאי, היא רק בשכח ויצא לפני שבירך, אבל אם יצא במזיד לפני שבירך, דברי הכל יחזור למקומו ויברך.

תמהה הגמרא: פשיטא שמחלוקתן באופן ששכח, שהרי "ושכח" תנן? —

מבאר הגמרא: מהו דתימא הוא הדין שנחלקו אפילו באופן שיצא במזיד לפני שבירך, והאי דקתני "ושכח", הוא רק כדי להודיעך כהן דבית שמאי — שאפילו אם שכח ויצא, צריך לחזור למקומו כדי לברך — קא משמע לן שבית הלל מודים באופן שיצא במזיד שצריך לחזור למקומו ולברך.

תניא: אמרו להם בית הלל לבית שמאי, לדברייכם מי שאכל בראש הבירה ושכח וירד ולא ברך, וכי אומרים לו שיטרח ויחזור לראש הבירה ויברך?

אמרו להן בית שמאי לבית הלל, לדברייכם שלצורך ברכה אינו צריך לחזור למקומו, וכי מי ששכח ארנקי בראש הבירה, לא יעלה ויטלנה? והרי כל אדם יטרח כדי להחזיר כספו, ואם לכבוד עצמו הוא עולה — לכבוד שמים לא כל שכח?

הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כבית שמאי וחזר למקומו לברך, ואשכח ארנקא דדהבא, (46) וחד עביד במזיד (47) כבית הלל, ויצא ממקומו ובירך במקום אחר, ואכליה אריא.

רבה בר בר חנה הוה קאזל בשירתא. אכל, ואשתלי [שכח] ולא בריך. אמר בלבו היכי אעביד? — אי אמינא להו לאנשי השיירה שימתינו לי בהליכתם כי אנשאי [שכחת] לברך, — הרי אמרו לי: בריך כאן, כי כל היכא דמברכת, לרחמנא מברכת!

לכן, מוטב דאמינא להו "אנשאי יונה דדהבא [שכחתי יונה של זהב ועלי לקחתה]".

אמר להו: אנטרו לי, המתינו לי משום דאנשאי יונה דדהבא:

אזיל וברוך, ואשכח וקרה לו נס ואכן נמצאה שם יונה דדהבא.

מבאר הגמרא: ומאי שנא שנקט דוקא "יונה"? (48) — דמתילי [שנמשלה] כנסת ישראל ליונה, דכתיב [תהלים סח] "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ", ודרשו: מה יונה אינה ניצולת כשאר עופות

46. רבינו יונה הקשה שהרי לעיל [י ב] מצינו שרבי טרפון הטה כדי לקרות ק"ש כבית שמאי ומשום כך הסתכן? ותירץ דהיינו דוקא בדין שיש עדיפות לעשות כדברי ב"ה, אך ביצא ממקומו גם ב"ה מודים שהעושה כדברי בית שמאי תבא עליו ברכה, ולכן העושה כמותם זוכה בשכר, והוכיח ממעשה התלמיד, כי בדין זה הלכה כבית שמאי.

והריטב"א דחה שבק"ש הוכח ממעשיו

שעושה כב"ש, אך כאן אין הוכחה שחזר כדי לברך כב"ש, כי יתכן שחזר לצורך אחר.

47. לכאורה תמוה שהרי ב"ה מודים שבמזיד חוזר למקומו, וכתב בעץ יוסף שלכן הוסיף רש"י ש"הוצרך לצאת", כי ע"י כך אפילו במזיד נחשבת יציאתו כשוגג.

48. בעיני יעקב ביאר שכונת הגמרא לבאר

אמר ליה רב יימר בר שלמיא למר זוטרא, ואמרי לה רב יימר בר שיוזבי למר זוטרא: מי אמר ריש לקיש הכי, והאמר רב אמר אמר ריש לקיש: כמה שיעור עכול, כדי להלך ארבע מילין?!

מתרצת הגמרא: לא קשיא. כאן, השיעור של "כדי להלך ארבע מילין" הוא באכילה מרובה. ואילו כאן, השיעור של "כל זמן שיצמא מחמת אכילתו" הוא באכילה מועטת.⁽⁵¹⁾

שנינו במשנה: בא להם יין וכו' וענין אמון אחר ישראל המברך אפילו אם שמע רק את

שנלחמים במקורם או בראשם, אלא היא נלחמת רק בכנפיה [או שעפה בהם ונמלטת] — אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות.

שנינו במשנה: עד אימתי הוא מברך? — עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו.⁽⁴⁹⁾

מבררת הגמרא: כמה זמן הוא שיעור עכול?

אמר רבי יוחנן: כל זמן שאינו רעב מחמת אכילתו,⁽⁵⁰⁾ וריש לקיש אמר: כל זמן שיצמא מחמת אכילתו.

השביעה, ושיעור עיכול הוא רק מדת הזמן הראוי לברך על האכילה, ומתוך כך הכריע שקטן שהגדיל וגר שהתגייר בתוך שיעור עיכול אינו צריך לחזור ולברך.

50. כתב רבינו יונה שאפילו אם לא גמר המזון להתעכל, כיון שמתחיל לרעוב, נחשב כמו שהתעכל לגמרי, ואינו מברך.

והרא"ש הוסיף שבשתיית יין ואכילת פירות השיעור הוא כל עוד אינו צמא ואינו רעב ותאב לאכול עוד מפירות אלו. ותמה הכסף משנה [ברכות ב יד] וכי כשהוא רעב אך אינו יתאוה לפירות אלו עדיין חייב בברכה? והמגיה למשנה למלך כתב שכוונת הרא"ש במברך רק כשהוא עדיין לא רעב וגם אינו תאב לפירות אלו, אך אם חסר אחד התנאים כבר אינו מברך.

51. כך פירש רש"י, ותוס' [ד"ה באכילה] ביארו להיפך, שאחר אכילה מרובה יכול לברך כל עוד הוא צמא, כי אין לה קצבה, ורק אחר אכילה מועטת קבעו שיעור זמן של ד' מילין.

והמג"א [קפד ט] כתב שלדעת רש"י אין היתר להמתין בסעודות גדולות ה' שעות עד

שנקט "יונה" כדי שלא לשקר, וכוונתו היתה שחזור למצוה המגינה על ישראל ככנפי יונה.

49. החכמת אדם [קנג] דן במי שאכל כשהוא אונן, ונקבר המת לפני שהתעכל המזון, אם כיון שבשעת אכילה היה פטור מבהמ"ז, הוא נפטר לעולם, או שזמן חלות חיוב ברכת המזון נמשכת עד שעת עיכול המזון.

והגרעק"א [בהגהות לשו"ע קפו] הוסיף, כי אף אם באופן זה חייב לברך, כי חיובו נמשך משעת האכילה, רק שעסקו במת פוטרו, עדיין יש לדון באופן שאכל פת כשהוא קטן, ולא היה בר חיוב בהמ"ז מה"ת, והגדיל קודם שיעור עיכול, אם יתחייב בבהמ"ז מה"ת, והאם תועיל לו בהמ"ז דרבנן שברך בעודו קטן. [ובכתב סופר או"ח לא ביאר שהנידון הוא אם צריך שהאכילה תהיה בזמן חיוב, או די בשביעה בשעת חיוב, ובהר צבי או"ח ח"א צב דן באוכל כזית בזמן פטורו, והשלים לכדי שביעה בזמן חיוב, אם אכילת שביעה מחייבת או תוצאת השביעה].

וכבר הבאנו [בהערה 7 למשנה] שהחזו"א [כח ד] הוכיח שהברכה על האכילה ולא על

סוף הברכה, ואין עוננין אמנן אחר כותי המברך עד שישמע שאומר את כל הברכה כולה.

דנה הגמרא: למימרא, דאם שמע ברכה מפי ישראל, אף על גב דלא שמע כולה ברכה, עונה אמנן.⁽⁵²⁾ והניחה הגמרא שמדובר באופן שהעונה הוא אחד מהמסובין שרוצה לצאת בברכה מפי המזמן, ולכן תמחה: וכי לא שמע את הברכה חיבי נפיק?

אמר חייא בר רב: במשנה מדובר בשומע שלא אכל עמהן.

וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה: מדובר בשלא אכל עמהן.

אמר ליה רב לחייא בריה: ברי, כשמושיטים כוס של ברכה, חטוף ובריך! יש לך לחזר

אחרי כוס ברכה שיתנו לך לברך עליו.⁽⁵³⁾ וכן אמר רב הונא לרבה בריה: "חטוף ובריך".

דנה הגמרא: למימרא דמברך עדיף ממאן דעניי אמנן, ולכן עדיף לאדם שהוא עצמו יברך על הכוס, מאשר שיצא בשמיעה מהמזמן, ומקשה על כך מברייתא: והתניא "רבי יוסי אומר גדול העונה אמנן יותר מן המברך"?

אמר ליה רבי נהוראי: השמים [לשון שבועה] כן הוא, שהעונה אמנן גדול מהמברך! תדע, שהרי גולייירין [החייילים הפשוטים] יורדין תחילה ומתגרין [במלחמה], ורק אחר כך גבורים יורדין ומנצחים, וכל המלחמה נקראת על שמם. כך גם העונה אמנן בא אחר המברך, כי הוא

שמברכין, שהרי נמצא ששיעורו של רבי יוחנן "עד שירעב" הוא כשיעור ד' מיל, כי מסתבר שרצה להשוות את שיעור העיכול באכילה מועטת לשיעורו באכילה מרובה, וא"כ לעולם אין להמתין זמן רב עד בהמ"ז, אך לדעת תוס' כיון ששיעורו הקצר של ריש לקיש הוא ד' מיל, נמצא ש"עד שיצמא" הוא יותר מכך, והיינו עד תחילת העיכול, ואילו רבי יוחנן הוסיף "עד שירעב" שהוא סוף העיכול, והוא כשש שעות.

והוסיף, שהפוסקים לא חילקו בין אכילה מרובה למועטת, כי חילוק זה נצרך רק לדעת ריש לקיש, והלכה כרבי יוחנן שמברך כל זמן שאינו רעב. ובבה"ל [ד"ה אס] הוסיף שכיון שקשה לשער את שיעורו של רבי יוחנן, אפשר לסמוך על שיעור ד' מילין של ריש לקיש, שהוא שיעור מועט ממנו, ואפילו באכילה מועטת.

52. הרמב"ם [ברכות א יג] כתב שהשומע חלק

מהברכה מישראל חייב לענות אמנן, ואילו הטור [רטו] כתב שאינו חייב, אלא אם ירצה יכול לענות [ע"פ הבנת הב"י, וראה ביאור הב"ח לעיל נא הערה 9].

ובכסף משנה כתב דהיינו דוקא בברכה שאינו חייב בה, אך בברכה שחייב בה אינו עונה אלא אם שמע את כולה, והיינו משום שרק אמנן שהוא שבח אפשר לאומרו בפני עצמו, אך אמנן על ברכה שהוא חייב בה, הוא חלק מהברכה [כמבואר ברש"י מז א ד"ה עד, ושם הערה 10, ומקורו לעיל כא א ועיי"ש בד"ה כן], ואין לאומרו אלא אם שמע את כל הברכה, [וראה הערה 54].

53. במצפה איתן ביאר שימהר ליטול ידיו במים אחרונים, כי הנוטל ידיו תחילה מזמן לברכה.

אמר ליה: אחר הכל עונין אמון, חוץ מתינוקות של בית רבן, הואיל ורק להתלמד עשויין, ואינם מתכוונים כלל לברך.

והני מילי בדלא עידן מפטריהו [שלא בזמן שהם מפטירין בנביא⁽⁵⁵⁾], אבל בעידן מפטריהו עונין, כי אז הם מברכים כראוי על קריאת התורה והנביא.

תנו רבנן: שמן שהיו רגילים לסוכו בסוף הסעודה כדי להעביר את הזוהמא מהידים, כל זמן שלא הובא, הוא מעכב את הברכה, ואסור לזמן עד שיביאוהו,⁽⁵⁶⁾ דברי רבי זילאי.

משובח מהמברך עצמו, כי בענייתו הוא גומר את הברכה.⁽⁵⁴⁾

תנאי היא:

דתניא, אחד המברך ואחד העונה אמון במשמע הכתוב "ואכלת ושבעת וברכת", אלא, שממחרין לתת שכר למברך יותר מן העונה אמון.

הרי שברייאתא זו סוברת שהמברך עדיף מהעונה.

בעי מיניה שמואל מרב: מהו לענות אמון אחר תינוקות של בית רבן, כאשר הם אומרים את הברכות כדי להתלמד?

54. התבאר ע"פ המפרש ותוס' בנזיר [סו ב], וכמבואר לעיל שעניית "אמן" הוא חלק מהברכה, ולכן כאשר אינו מברך לעצמו, אלא בפני אחרים, עיקר המעלה היא בעונים "אמן" שהם גומרים את הברכה, ונמצא שהמברך אומר רק חלקה.

אולם המאירי שם ביאר שעצם הענייה היא פחותה מאמירת הברכה, אלא שלרוב כוונת המטה אוזנו לשמוע גדולה מכוונת המדבר [אך אם מכוון בברכה מעלתו עדיפה, ולכן מצינו בסמוך שהחכמים אמרו לבניהם לחטוף ולברך בכוונה].

והפסקי רי"ד וכל בו ואבודרהם ומהרש"א [סוטה מ ב] כתבו ש"אמן" הוא גימטריא של שמות הויה ואדנות יחד, ונמצא שהמברך מזכיר את השם רק בכינויו, והעונה גדול ממנו, כי מזכירו בכתיבתו ובכינויו [ולכן במקדש לא ענו אמון, שהרי היו מזכירים בו את השם ככתיבתו, ומקורם בזהר בראשית רסב, וראה שערי אורה].

ולהלכה העלה המג"א [ראו] ששכר העונה

והמברך שוין, ומה שראוי לחזור אחר כוס של ברכה, הוא משום שממהרים לשלם את השכר למברך, והיינו משום שהוא זריז ליטוף המצוה [וגם כי האמירה קודמת בזמן לענייה].

55. כך פירש רש"י, וביאר המאירי שהגמרא נקטה בשעה שמפטירין — אף שעונים גם על ברכתם בקריאת התורה, כי אין הקטן עולה לתורה אלא במפטיר.

והרשב"א פירש בשעה שמברכין לפטור עצמם על אכילתן, אף שאינם חייבין בה ומברכין רק מדין חינוך, ועונה עליה כי גם חינוך מצוה היא. וכתב הראש יוסף שלדבריהם אין עונים אמון על ברכת קטן שלא הגיע לחינוך. והערוך השלחן [רטו ב] שלסברא זו נמצא שאין לענות אחר ברכת בנות עד שיהיו בגיל יב, כי אין חיוב לחנכן לברכות, וכ"כ משך חכמה [בראשית יח יט].

56. רש"י, והוסיף שהוא מעכב גם את הברכה על כל מה שמביא לקנוח סעודה, והיינו שאינו מתחייב לברך על הקינוח, אלא אם הובא אחר

רבי זיואי אומר, אינו מעכב.

ולא "זיואי" ולא "זוהמאי" ידענא, אלא מתניתא ידענא.

רבי אחא אומר, גם שמן טוב [מבושם] מעכב, למי שרגיל לסוך ידיו בו אחר הסעודה⁽⁵⁷⁾.

דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא: "והתקדשתם"⁽⁵⁸⁾, אלו מים ראשונים. "והייתם קדושים", אלו מים אחרונים. "כי קדוש", זה שמן, שהמברך⁽⁵⁹⁾ סכו בסוף הסעודה כדי להעביר את הזוהמא מהידים, "אני ה' אלהיכם", זו ברכה.⁽⁶¹⁾

רבי זוהמאי אומר, כשם שכהן מזוהם פסול לעבודה, כך ידים מזוהמות פסולות לברכה.

אמר רב נחמן בר יצחק: אנא, לא "זילאי"

הדרן עלך אלו דברים

שסך ידיו, כי כל מה שאוכל עד אז נחשב בכלל הסעודה.

59. הרשב"א [חולין קו א] כתב שהמקור מה"ת לסוך נסוב רק על המברך, ורבנן הוסיפו לתקן נטילת מים אחרונים לשאר המסובים, ובתורת הבית [בית ו שער ה] כתב שהמזמן מברך עליהם ושאר המסובים לא, [והריטב"א כאן נקט ששאר המסובים די שיטלו אחר ברהמ"ז, וראה פמ"ג פתיחה להל' נטילת ידים סי' קנז].

ורבינו חננאל פירש שכל זמן שלא סך יכול לאכול בלא ברכה כל מאכל שמחמת הסעודה, אך מעת שסך הסיח דעתו, וצריך לברך על מה שאוכל אחריו. ואילו רבי זיואי סבר כי סיכת השמן אינה מעכבת, וגם אחריו אוכל בלא ברכה.

60. הב"ח [קעא] כתב שחכמים תקנו לסוכו משום קדושה, להסיר הזוהמא קודם שמזכיר השם ברהמ"ז, וכיון שהוא מצוה אין בכך חשש של הפסד אוכלין, ואילו המג"א [שם] כתב שההיתר הוא משום שהסיכה היא צורך האדם, ואינו דרך ביזוי לאוכל, ובבה"ל הוסיף שההיתר רק בדבר שדרך העולם לעשות באוכל, ונמצא כי במקום ובזמן שאין הדרך לסוך שמן ערב, אסור לסוכו.

57. רש"י, ורבינו חננאל ביאר שאם הביאו שמן טוב בסעודה צריך לברך עליו, כי אינו מאכל ואין הפת פוטרנו.

61. ביאר רבינו חננאל: "אמר הקב"ה לישראל, כשם שאני קדוש ומשרתי שברקיע מטהרין וטובלין בנהר דינור לבקרים כשיבואו לקלסני, כך אתם, כשתבואו לקלסני תהיו קדושים וטהורים ונקיים בגופכם".

58. במסורת הש"ס ציין שהכוונה לכתוב בויקרא [כ, ז] "והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלוהיכם", אך שם מדובר לענין עריות, וגם לא נאמר שם "כי קדוש אני", ואכן הגר"א העיר שהכוונה לכתוב בסוף שמיני [שם יא מד] בענין איסורי אכילה "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני", אלא ששם לא נאמר "אני ה' אלוהיכם", ולכן גרס [באדרת אליהו שם] "כי קדוש — זה שמן", "אני — זו ברכה". [ובהגהות הב"ח גרס בסמוך "כי קדוש אני — זה שמן" אני ה' וגו'"].